

Krzysztof Kocel

PROGRAM POLITYCZNY
ALGIERSKIEGO FRONTU WYZWOLENIA NARODOWEGO
W OKRESIE WOJNY NARODOWOWYZWOLEŃCZEJ
(1954—1962)*

Algierski ruch niepodległościowy w chwili rozpoczęcia działań zbrojnych był ruchem młodym, okrzepłym dopiero po II wojnie światowej¹ i w swej radykalnej odmianie nie posiadającym przywódców zajmujących się szerszą działalnością pisarsko-teoretyczną. Nie istniał więc w przełomie algierskim okres wstępny, w czasie którego dokonałoby się ideowe przygotowanie społeczeństwa do wybuchu rewolucji. Na przykład wieś algierska, na którą niewątpliwie liczono rzucając hasło do walki, okazała się w swej masie daleka od rewolucyjności, co stało się zapewne jedną z przyczyn osłabienia akcji zbrojnej mimo jej początkowych sukcesów. Kiedy przystępowano do organizowania nowej siły zbrojnej, konieczne stało się rozwinięcie na szerszą skalę działalności politycznej, mającej zjednać dla sprawy narodowej rzesze zdeorientowanego chłopstwa. W ten sposób ujawniła się doktryna nosząca przede wszystkim charakter instrumentalny, mająca stać się środkiem politycznej edukacji społeczeństwa. Ideologiczny kształt rewolucji nie ujawnił się nigdy w formie uporządkowanego i kompletnego systemu, rodził się niejako „w miarę potrzeby”, dla rozwiązania najistotniejszych w danej chwili problemów politycznych. Owemu pod-

* Artykuł został napisany w roku 1977.

¹ Na temat historii Algierii, zarówno przedkolonialnej, jak i późniejszej, zob. m. in. Ch.-A. Julien, *Histoire de l'Afrique du Nord, Tunisie-Algérie-Maroc*, Paris 1951—1952, t. I—II; Y. Lacoste, A. Noushi, A. Prenant, *L'Algérie. Passé et présent. Le cadre et les étapes de la constitution de l'Algérie actuelle*, Paris 1960; Ch. R. Ageron, *Histoire de l'Algérie contemporaine (1830—1964)*, Paris 1964; Th. Oppermann, *Le problème algérien*, Paris 1961; Ch.-A. Julien, *Histoire de l'Algérie contemporaine*, Paris 1964, t. I; A. Belkherroubi, *La naissance et la reconnaissance de la République algérienne*, Bruxelles 1972; A. Mandouze, *La révolution algérienne par les textes*, Paris 1961; M. Bedjaoui, *La révolution algérienne et le droit*, Bruxelles 1961.

porządkowaniu praktyce należy w dużej mierze przypisać, że myśl rewolucji odznacza się pewną ogólnikowością, dotyczącą m. in. zagadnień związanych z ustrojem przyszłego państwa algierskiego. Kwestia ta traciła bowiem na znaczeniu w obliczu dramatycznej konieczności rozbudzania i podtrzymywania rewolucyjnego zapалу mas.

To, co powiedziano wyżej, sprawiło być może, iż w literaturze politologicznej nie spotyka się wielu opracowań na temat programu politycznego, jaki przyniosła wojna wyzwolenicza w Algierii; inną przyczyną jest niewątpliwie brak dostatecznego materiału badawczego. Nie oznacza to wszakże, aby jakakolwiek próba w tym zakresie była z góry skazana na całkowite niepowodzenie. Niedostatek źródeł może bowiem zostać, przynajmniej w pewnej mierze, wypełniony w oparciu o roczniki oficjalnego organu Frontu Wyzwolenia Narodowego — „El-Mudżahid”, na łamach którego w latach rewolucji oprócz reprezentowanych artykułów redakcyjnych zamieszczano liczne oświadczenia i deklaracje kierownictwa (w późniejszym okresie Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej), jak również wypowiedzi poszczególnych przywódców politycznych².

Niniejszy szkic, mający nakreślić główne rysy programu politycznego rewolucji algierskiej, oparty o powyższe materiały, został napisany ze świadomością ich specyfiki, mogącej przesądzać o pewnych deformacjach doktryny obserwowanej przez tego rodzaju pryzmat.

Zanim jednak rozpoczniemy omawianie algierskiej doktryny niepodległościowej, poświęcimy kilka słów wyjaśnieniu pewnej kwestii terminologicznej. Otóż zastrzeżenia może budzić samo operowanie terminem „rewolucja” na określenie wojny wyzwoleniczej w Algierii. Nazwą tą określa się bowiem zazwyczaj gwałtowne ruchy społeczne, w wyniku których powstają nowe wielkie systemy ustrojowe, przy czym dodaje się do niej przymiotniki nawiązujące do sił politycznych, które do rewolucji dążą, wywołują ją i przeprowadzają, a także przejmują w jej wyniku dominującą rolę w społeczeństwie³. Jest jednak faktem, że powstanie algierskie, będąc przede wszystkim ruchem niepodległościowym, określało się samo mianem „rewolucji algierskiej”. Termin ten używany był zarówno w oficjalnym języku dokumentów, jak też w literaturze politycznej i politologicznej towarzyszącej wojnie narodowowyzwoleniczej w Algierii, przede wszystkim oczywiście w literaturze algierskiej⁴. Tłumaczyć się to może na kilka sposobów:

² „El-Moudjahid”. *Organe Central du Front de la Libération Nationale*, Imprimé en Yougoslavie par Beogradski grafički zavod, juin 1962, t. I—III.

³ Zob. C. Brinton, *Anatomy of Revolution*, New York 1957.

⁴ Najbardziej po marksistowsku brzmi on np. w ustach jednego z działaczy Powszechnego Związku Robotników Algierskich (UGTA — patrz przypis 50) — Rahmuna

1) uzasadnienie właściwości posługiwania się przez FLN terminem „rewolucja” zawarte jest, co najmniej w pewnym stopniu, w samym programie politycznym tego ruchu zawierającym zapowiedź istotnych przemian społeczno-polityczno-gospodarczych, mających nastąpić w wyzwolonej Algierii;

2) można również wyrazić przypuszczenie, że omawiane określenie używane było chętnie przez propagandę algierską ze względu na swe emocjonalne zabarwienie mające wzmocnić siłę jej oddziaływania; nie jest to jedyne tego rodzaju zapożyczenie z odznaczających się agresywnością frazeologii rewolucji europejskich;

3) nie można też wykluczyć, że o „rewolucji algierskiej” mówiono na sposób nieco XIX-wieczny, kiedy mianem tym określano wszelkie ruchy narodowowyzwoleńcze ówczesnej doby; tak np. określano również polskie powstanie 1830—1831 r., na co niewątpliwie wpłynęła żywa w polskich środowiskach niepodległościowych tradycja jako-bińska. Jest tym bardziej prawdopodobne, że jak zobaczymy to dalej, nie pozostała ona bez wpływu na język, w jakim wyrażał się program Frontu Wyzwolenia Narodowego;

4) nie można wreszcie zapominać, że nazwą „rewolucja arabska” określano na terenie krajów arabskich te wszystkie przemiany, które wyzwalały owe kraje od zależności kolonialnej lub neokolonialnej, prowadzić miały w przyszłości do zjednoczenia całego świata arabskiego.

Wynika stąd, że wyraz „rewolucja” nie ma w algierskiej doktrynie jakiegoś jedyne, ściśle określonego znaczenia, lecz przybiera różne zabarwienie w zależności od tego, kto i w jakim kontekście się nim posługuje. Dlatego też używać tu będziemy wspomnianego terminu po to tylko, by w większym stopniu oddać nastrój tekstów będących podstawą dalszych rozważań, składających się na specyficzną atmosferę omawianego programu.

Każda doktryna o charakterze rewolucyjnym daje się zazwyczaj ująć w trzech płaszczyznach:

1) w płaszczyźnie oceny stosunków polityczno-społecznych, przeciwko którym występuje, czyli w płaszczyźnie stosunku do przeszłości;

2) w płaszczyźnie przemian, jakie mają nastąpić w wyniku zwycięstwa rewolucji, jest to więc jej program w ścisłym tego słowa znaczeniu;

Dekkara w wywiadzie opublikowanym w „Les Temps Modernes” (M. Mashino, *Entretien avec un syndicaliste*, „Les Temps Modernes” Octobre—Novembre 1960, nr 175—176, s. 519—539).

3) w płaszczyźnie koncepcji samej rewolucji jako metody walki oraz środków, jakimi się ona posługuje dla zapewnienia sobie zwycięstwa.

Mając na uwadze powyższy schemat będziemy się starali prześledzić główne myśli systemu zbudowanego przez przywódców wojny narodowowyzwoleńczej w Algierii, tj. polityków skupionych we Frontie Wyzwolenia Narodowego.

1. PRZESZŁOŚĆ ALGIERII W DOKTRYNIE FRONTU WYZWOLENIA NARODOWEGO

Dotychczasowa historia Algierii to — zdaniem przywódców rewolucji — historia kraju, który na skutek wielkiej niesprawiedliwości dziejowej pozbawiony został swego bytu państwowego, co pociągnęło za sobą zahamowanie naturalnych procesów rozwoju kulturowego, społecznego i ekonomicznego. Stało się to za sprawą imperializmu francuskiego i jego polityki. Była to polityka bezwzględnego wyzysku, obliczona na osiągnięcie za wszelką cenę jak największych korzyści materialnych, możliwa dzięki całkowitemu ujarzmieniu Algierii⁵. Eksploatacja ekonomiczna kraju była wszechstronna. Francuscy obszarnicy pogrąжали w coraz większej nędzy algierskich fellahów, żyjących wraz ze swymi rodzinami na granicy możliwości wegetacji człowieka. Sytuacja ekonomiczna chłopów uniemożliwiała korzystanie z karygodnie zresztą zaniedbywanego przez kolonizatorów systemu oświaty. Wsteczny marabutyzm dominował bez reszty, nie pozwalając poszerzać się i tak wąskim horyzontom myślowym Algierczyka. Dopiero reformatorski ruch Ulemów⁶ przystąpił do tworzenia prawdziwej oświaty⁷. Prowadzenie francuskie miało jeszcze i tę ujemną cechę, że utrzymywało pozycję

⁵ *Pourquoi nous combattons?*, „El-Moudjahid” 1956, nr 2.

⁶ Ruch ten skupił się w założonym w 1931 r. Stowarzyszeniu Algierskich Ulemów (ulama — nauczyciel, ar.). Centralną postacią tego ruchu był szejik Ben Badis. Oficjalnym celem ruchu było krzewienie kultury i oświaty wśród ludności algierskiej. Program nauczania w szkołach zakładanych przez Ulemów pomyślany był jednak w ten sposób, by uczyć przywiązania do kultury arabskiej, umiłowania algierskiej tradycji i kształtować świadomość przynależności do arabskiego narodu Algierii. Lekcje w szkołach Ulemów rozpoczynały się słowami: „Islam moją religią, arabski moim językiem, Algieria moją ojczyzną” (cyt. za: E. Podhorska-Rekiajtis, *Być narodem*, Warszawa 1971, s. 104).

⁷ *Extraits de la plate-forme*, „El-Moudjahid” 1956, nr 4. (Jest to numer specjalny, wydany po kongresie FLN odbytym w sierpniu 1956 r. w dolinie Summam w Kabylii. Kongres ten wytyczył główne kierunki programu politycznego rewolucji).

miejscowych feudalów, których działanie nosiło podobnie antyspołeczny charakter.

Gospodarka zasobami naturalnymi Algierii odbywała się również w charakterystyczny dla kolonializmu sposób. Algierię zepchnięto do roli dostarczyciela surowców. Nie zbudowano przemysłu, który korzystając z miejscowych bogactw dałby zatrudnienie rzeszom głodującego chłopstwa i biedoty wiejskiej.

Przez dziesiątki lat dawano odczuć Algierczykowi jego niższość narodową. *L'ésprit de race supérieure* cechował niezmiennie europejską część ludności kraju. Upokarzany w ten sposób naród nie mógł przez długie lata otrząsnąć się ze stanu rezygnacji i biernego godzenia się z rzeczywistością. Nie istniała bowiem żadna siła, która byłaby w stanie pobudzić Algierczyków do upomnienia się o swoje prawa.

Z jednoznacznie ujemną oceną Frontu Wyzwolenia Narodowego (Front de la Libération Nationale — FLN) spotyka się działalność Messalego Hadża⁸: wyrządził on narodowi algierskiemu ogromną krzywdę, mimo iż w początkowym okresie swej działalności politycznej uosabiał najlepsze, najbardziej patriotyczne siły narodu pokładającego w działalności MTLD⁹ olbrzymie nadzieje. Tymczasem począwszy od roku 1925 messalizm poczęła cechować stagnacja, która przekształciła się z czasem w pozycję jawnej współpracy z wrogiem. Messali Hadż nie uczynił nic w kierunku przygotowania rewolucji narodowej. Jego ruch, koncentrujący się poza granicami kraju, wykazuje w czasie rewolucji całkowitą niezajomość algierskiej rzeczywistości. Jego reformizm służy w istocie interesom Francji. Działalność „rewolucyjna” Messalego powoduje wewnętrzne skłócenie narodu. Messali Hadż jest splamiony współpracą z wrogiem (*un collaborateur du gouvernement français*), jest więc kontrrewolucjonistą i zdrajcą narodu. Cięży na nim za to odpowiedzialność przed całym narodem¹⁰.

⁸ Messali Hadż (1898—1974) — znany algierski działacz polityczny, początkowo zbliżony do Francuskiej Partii Komunistycznej, później skłaniający się ku ideom panislamistycznym i panarabskim. Założyciel szeregu ugrupowań politycznych, z których największe znaczenie uzyskała założona w 1937 r. Parti du Peuple Algérien (PPA), odrodzona po II wojnie światowej jako Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques (MTLD). W łonie tego właśnie ruchu doszło do tak ważnego dla dalszych losów Algierii rozłamu na tle metod działania. Tzw. „centraliści” dążyli do zorganizowania zbrojnego powstania, podczas gdy „messaliści” uważali je za przedwczesne. (Zob. na ten temat m. in. M. Harbi, *Aux origines du FLN: Le populisme révolutionnaire en Algérie*, Paris 1975, s. 60—183).

⁹ Patrz przypis 8.

¹⁰ Messali, *est le contre-révolutionnaire et un traître de la patrie*, „El-Moudjahid” 1956, nr 2; *Extraits...*

W świetle wypowiedzi przywódców FLN pozytywną ocenę zyskują takie ugrupowania, jak wymieniony wyżej ruch Ulemów oraz Demokratyczna Unia Manifestu Algierskiego¹¹. Mimo jednak, że były to ruchy o charakterze postępowym, nie mogły samodzielnie odegrać większej roli dziejowej. Było to zdaniem FLN skutkiem ogólnej słabości algierskiego ruchu narodowego, której przyczyny należy szukać m. in. w nieudolności jego kierownictwa, zatacaniu kontaktu z masami oraz nierzadko błędnych kierunkach działania¹².

Jak widać, przeszłość Algierii przedstawiana była przez FLN w barwach zdecydowanych, bez zbędnych półtonów, mogących jedynie zamazać obraz rzeczywistości. Przywódcy powstania zdawali sobie bowiem doskonale sprawę z tego, że oddalony od polityki algierski fellah, będący właściwym adresatem wspomnianych hasel, zareaguje jedynie na te spośród nich, które będą sformułowane w sposób jednoznaczny. Tym zabiegiem upraszczania rzeczywistości posługiwały się chętnie różne ruchy rewolucyjne, ponosząc zresztą niekiedy pewne jego kłopotliwe konsekwencje. Wypada nawiązać tu do słów Frantza Fanona zamieszczonych w jednej z jego prac w wydawanych przez J. P. Sartre'a „Les Temps Modernes”. Dla skolonizowanego narodu nie istnieje prawda absolutna, podobnie jak nie ma bezwzględnego dobra. Prawdziwe jest wszystko to, co przyspiesza upadek kolonializmu, a dobre — co dla niego jak najgorsze¹³.

2. PROGRAM POLITYCZNO-SPOŁECZNY I EKONOMICZNY

Program ten wychodzi z założenia, że narzuconym przez historię naczelnym zadaniem narodu algierskiego jest wywalczenie sobie suwerennego bytu państwowego. Tylko na tej drodze może dojść do poprawy doli ludu, położenia kresu jego nędzy i upokorzeniu. Historia dowiodła niezbicie, że liczne próby znalezienia pokojowego rozwiąza-

¹¹ Union Démocratique du Manifeste Algérien (UDMA) założona w 1945 r. przez Ferhata Abbasa. Życiorys polityczny tego polityka stanowił niejako odwrotność procesu, który miał miejsce w przypadku Messalego Hadża. Abbas, początkowo nastawiony na politykę asymilacji, stopniowo radykalizował swe poglądy, by w końcu stanąć na czele Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej (GPRA). Zob. Th. Oppermann, *Le problème algérien*, Paris 1961, s. 61—74.

¹² „[...] notre mouvement national, terrassé par des années d'immobilisme et de routine, mal orienté, privé de soutien indispensable de l'opinion populaire, dépassé par les événements, se désagrège progressivement à la grande satisfaction du colonialisme qui croit avoir remporté le plus grand victoire de sa lutte contre l'avantgarde algérienne”. *Proclamation au Peuple algérien*, „El-Moudjahid” 1956, nr 4.

¹³ F. Fanon, *De la violence*, „Les Temps Modernes” Mai 1961, nr 181, s. 1464.

nia problemu nie przynoszą rezultatu wobec niezmiennie złej woli strony francuskiej. Na tej drodze nie ma już więc na co liczyć, wobec czego pozostaje tylko jedno wyjście. Jest nim walka zbrojna¹⁴. Jej celem jest przede wszystkim:

1) wywalczenie całkowitej niepodległości Algierii, co umożliwi w przyszłości prowadzenie polityki (zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej) najlepiej odpowiadającej interesom narodu algierskiego;

2) osiągnięcie pełnej integralności terytorialnej, włączając w to również Saharę, której bogactwa naturalne będą wykorzystywane przede wszystkim pod kątem interesów własnych Algierii. Niedopuszczalne są w tej dziedzinie żadne rozwiązania pośrednie i niejednoznaczne;

3) uzyskanie pełnej suwerenności nad całością swego terytorium. Nie może być mowy o pozostawieniu na terenie Algierii miejsc wyłączonych spod jej zwierzchnictwa. Eksterytorialność pewnych obszarów zupełnie nie wchodzi w rachubę¹⁵.

Rewolucja ma „odbudować [podkr. K. K.] państwo algierskie, demokratyczne i socjalne, oparte o zasady islamu”¹⁶. Posługiwanie się terminem „odbudowa” (*reconstruction*) lub „odrodzenie” (*renaissance*)¹⁷ wskazuje, iż w doktrynie podkreślano fakt istnienia tradycji algierskiej państwowości. Jak pisał „El-Mudżahid”, nie są to tradycje sprzed tysięcy lat, o których dawno już zapomniano. Jeszcze w ubiegłym stuleciu naród algierski potrafił być niezależny, co wystarczy, by zadać kłam twierdzeniom, iż nie dorósł on jeszcze do tego, by się samodzielnie rządzić¹⁸. (Powoływano przy tym analogie z narodami Polski i Czechosłowacji). Ta idea „narodu algierskiego” zajmuje szczególne, centralne miejsce w całej omawianej doktrynie. To naród algierski ma prawo do własnego państwa, to dla dobra narodu FLN chwytą za broń, by w niepodległej Algierii stworzyć warunki jego swobodnego rozwoju. Naród ten istnieje już od dawna, o czym świadczą liczne wystąpienia antyfrancuskie z ubiegłego stulecia. Dążenie do odzyskania samodzielności jest naturalnym zjawiskiem historycznym, zrozumiałą kolejną rzeczą. Tak więc pojęcie narodu używane jest w takim kontekście i w ta-

¹⁴ *Pourquoi...*

¹⁵ Artykuł redakcyjny w „El-Moudjahid” 1962, nr 89. Uwagi z p. 2 i 3 wiążą się z usiłowaniami strony francuskiej zmierzającymi do podporządkowania sobie ropyśnych terenów saharyjskich. Temu celowi miała służyć powołana w 1959 r. Organisation Commune des Régions Sahariennes. Natomiast p. 3 stanowi odpowiedź na nadzieję Francji na utrzymanie na terenie przyszłej Algierii swych baz wojskowych.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Extraits...*

¹⁸ M. Lacheraf, *Le nationalisme algérien sens d'une révolution*, „Les Temps Modernes” Séptembre—Octobre 1956, nr 127—128, s. 230—231 oraz tego samego autora: *Le nationalisme algérien: en marche vers l'unité*, *ibidem*, Juin 1956, nr 125, s. 1834.

kim znaczeniu oraz ma do spełnienia taką funkcję, jak w Europie wieku XIX i początku XX, kiedy wyrażało aspiracje polityczne niektórych narodów europejskich powracających po latach przerwy do samodzielnego życia państwowego. Rodzi się oczywiście pytanie, czy stopień świadomości narodowej wśród ludności zamieszkującej tereny francuskiej Algierii był w początkowych latach pięćdziesiątych bieżącego stulecia podobny do tego, który cechował np. niektóre narody europejskie w czasie ich „przebudzenia” w dobie Romantyzmu i który odznaczał się tym, iż pogłębieniu świadomości przynależności narodowej towarzyszyły, a nawet pobudzały ją takie zjawiska w sferze kultury, jak rozwój literatury i innych sztuk, ożywienie badań naukowych, w szczególności badań historycznych i etnograficznych, intensyfikacja życia społecznego i politycznego itp. Otóż w Algierii rzecz się miała nieco inaczej, gdyż proces tworzenia się narodu, sam w sobie niezbyt zaawansowany, w pierwszej połowie ubiegłego stulecia został dodatkowo zakłócony panowaniem francuskim z jego tendencjami asymilatorskimi. Mieszkaniec Algierii pragnący zdobyć pozycję społeczną kształcić się musiał w uczelniach (czy to na terenie Francji, czy Algierii) formujących go w kulturze europejskiej, tak więc francuski był językiem wykształconego Algierczyka bardziej niż arabski. Nawet patriotyczna poezja algierska pisana była przede wszystkim w tym języku (Kateb Yacine), a Ferhat Abbas, późniejszy premier Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej, pisał w swoim czasie: „Algieria jako ojczyzna to mit. Nie odkryłem jej istnienia. Przetrzęsnałem historię, pytałem żywych i umarłych, odwiedzałem cmentarze: nikt mi o niej nie mówił”.

Nie ulega wątpliwości, że tocząca się przez osiem lat wojna nadzwyczaj skutecznie przyspieszyła proces narodowego i politycznego dojrzewania ludności Algierii czyniąc to wszystko, czego nie mogła dokonać propaganda FLN, której odbiór w społeczeństwie nie umiejącym czytać i nie korzystającym z radia musiał być ograniczony. Wpłynęła na to nieprzejednana postawa strony francuskiej polegająca na usiłowaniu zdławienia powstania za wszelką cenę, nie wyłączając użycia środków wzbudzających powszechne oburzenie opinii publicznej, również poza granicami samej Algierii.

Według zapewnień FLN zwycięstwo rewolucji przynieść miało nareszcie rzeczywiste poszanowanie podstawowych swobód obywatelskich. Nikomu nie będzie się ich odmawiać ze względów rasowych, religijnych czy jakichkolwiek innych. Algieria będzie państwem sprawiedliwości społecznej. Obowiązywać w niej będą równe prawa dla wszystkich obywateli. Nikt z racji swojego pochodzenia nie będzie mógł

korzystać z uprzywilejowanej sytuacji prawnej, bo status „nadobywawcy” właściwy jest jedynie kolonializmowi. Odpowiada to podstawowym zasadom Deklaracji Praw Człowieka, której postanowienia będą w niepodległej Algierii przestrzegane¹⁹.

ZASADY USTROJOWE PRZYSZŁEGO PAŃSTWA

Algieria będzie w przyszłości państwem demokratycznym. W warunkach demokracji bowiem najlepiej wyrazić się mogą indywidualne zdolności jednostki, a potencjał jej możliwości spożytkuje się w sposób najwłaściwszy. Źródłem jednak wszelkiej demokracji jest wolność jednostki, dlatego też państwo algierskie będzie stać na straży tej wolności²⁰. Jest rzeczą zupełnie zrozumiałą, że jej zakres musi zostać utrzymany w dyktowanych względami rozsądku granicach. Nie może on oznaczać stanu „totalnej wolności” (*liberté totale*), który grozi zaniedbywaniem istotnych interesów Algierii, anarchią i w rezultacie „niemocą państwa” (*impuissance de l'Etat*).

Aby uniknąć wspomnianego niebezpieczeństwa, należy wprowadzić dostatecznie silną władzę wykonawczą. Władzę taką stanowić będzie rząd²¹. Zostanie on powołany przez najwyższą władzę ludową, jaką będzie po zwycięstwie rewolucji zgromadzenie konstytucyjne (konstytuanta)²².

Co się zaś tyczy formy państwa, doktryna FLN wskazuje, że przyjmie ono postać republiki, jako że republika jest „ustrojem równowagi opartym na równości praw i obowiązków”, odznaczającym się wolnością słowa; jest ona również ustrojem, w którym „źródło władzy najwyższej spoczywa w rękach ludu”²³. Nie jest to oczywiście żadna definicja ustroju republikańskiego, cytowane teksty nie pretendują do naukowej ścisłości, gdyż nie to jest ich celem. Autor tych sformułowań wymienił po prostu te cechy przyszłego państwa, które w momencie pisania wydawały mu się istotne i które jego zdaniem mogły być za takie uważane przez przeciętnego adresata tego rodzaju wypowiedzi. Za wyborem tej właśnie formy ustrojowej przemawiają ponadto pewne racje historyczne, a mianowicie:

1) w Algierii nie istnieją ani tradycje monarchiczne, ani też tradycje innych instytucji, które ciesząc się odpowiednim zaufaniem spo-

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Pourquoi...*

²¹ *Ibidem*.

²² *Les accords franco-algériens*, „El-Moudjahid” 1962, nr 90.

²³ *Pourquoi...*

leczeństwa mogłyby się podjąć pośrednictwa pomiędzy ludem a władzą państwową;

2) występowanie w Algierii poważnej mniejszości niemuzułmańskiej skłania do wyboru takiej formy ustrojowej, która będzie w stanie zapewnić tej mniejszości udział w rządzeniu państwem oraz pełne poszanowanie jej praw;

3) ustrój republikański to ustrój zgodny z duchem czasu. W tym kierunku odbywa się obecnie ewolucja instytucji państwowych na całym świecie. W szczególności jest to zjawisko charakterystyczne dla państw, które odzyskały niepodległość po drugiej wojnie światowej.

Republika odpowiada poza tym najlepiej potrzebom zmieniającego się w ogromnym tempie współczesnego świata. Kolejną zaletą tego rozwiązania jest to, że w ramach ustroju republikańskiego najpełniej wyrazić się mogą demokratyczne zasady, na jakich oparte zostanie przyszłe państwo algierskie²⁴.

Ustrój państwa musi zostać zbudowany w ten sposób, by stanowił skuteczne zabezpieczenie przeciwko nadmiernej władzy jednostki. Kult jednostki właściwy dla messalizmu jest jedną z przyczyn obecnych trudności i stanowi zjawisko „najbardziej prymitywne, reakcyjne i poniżające”²⁵.

Algieria będzie państwem o pełnej suwerenności wewnętrznej, co wyrazi się w powołaniu do życia wyłącznie algierskich sił porządkowych i policyjnych. Wyrazem natomiast jej suwerenności zewnętrznej będzie polityka zagraniczna, mająca na celu realizację przede wszystkim własnych interesów państwa, niezależna od jakichkolwiek obcych wpływów. Politykę taką reprezentować będzie w stosunkach międzynarodowych własna służba dyplomatyczna.

Na straży bezpieczeństwa niepodległego państwa stać będzie jego armia, pozbawiona jakichkolwiek związków z armią francuską, posiadająca własną kadre oficerską²⁶.

Należy wreszcie podkreślić, że w koncepcji przyszłego państwa algierskiego przywiązywano dużą wagę do islamu jako zbioru zasad o podstawowym charakterze, przyświecającym budowie organizacji państwowej. Zdaniem FLN jest to zupełnie zrozumiałe ze względu na nie kwestionowaną przez nikogo rolę islamu jako czynnika konsolidacji społeczeństwa. Jego rola nie jest już co prawda tak wielka jak w przeszłości, gdyż dołączyły się do niego zjawiska o charakterze ściśle narodowym i świeckim, jest jednak mahometanizm nadal faktem o ogromnym znaczeniu, stanowiąc religię przytłaczającej większości mieszkań-

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Objectifs fondamentaux de notre révolution*, 1956, „El-Moudjahid” nr 2.

²⁶ *Les accords...*

ców kraju. Algieria więc, mimo iż nie będzie państwem teokratycznym²⁷, powstanie jako państwo stworzone przez mahometan dla mahometan, co nie stoi w sprzeczności z zagwarantowaniem wszelkich praw przedstawicielom innych wyznań²⁸.

Rodzi się tutaj pytanie: jak należy rozumieć bliżej koncepcję państwa o tak silnie zaakcentowanej roli islamu, nie będącego jednocześnie państwem teokratycznym? Czy tego rodzaju konstrukcja stanowi dowód subtelności, czy też niedoskonałości doktryny? Wydaje się, że spotykamy tutaj przykład sygnalizowanej wyżej ogólnikowości sformułowań. Jest ona dla nas dzisiaj o tyle zrozumiała, że zdajemy sobie sprawę, iż FLN nie był bynajmniej ruchem koncepcyjnie monolitycznym, a w jego łonie ścierało się wiele często poważnie różniących się od siebie prądów politycznych.

PROBLEM MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

Jak wiadomo, na terenie Algierii istniała dość pokaźna grupa ludności niearabskiej, pochodzenia przede wszystkim europejskiego (w tym głównie Francuzi) oraz żydowskiego. Używane w algierskich wypowiedziach pojęcie „mniejszości narodowe” odnosi się do obu wspomnianych grup.

Różnice w poziomie życia i wzajemne niechęci o charakterze narodowym i religijnym oraz nieprzejednane wroga postawa ludności europejskich wobec rewolucji sprawiły, że w opinii FLN był to element spotykający się ze zdecydowaną ujemną oceną. Mimo iż przywódcy algierscy zdawali sobie doskonale sprawę z tego, że ogromna większość algierskich Europejczyków nigdy nie zechce pogodzić się z perspektywą uniezależnienia się Algierii, podejmowali jednak kroki w kierunku opanowania powszechnych nastrojów wrogości. Czyniono to z konieczności wynikającej z roli, jaką odgrywała ludność niearabska w życiu gospodarczym kraju. Obawiano się (jak się później okazało — słusznie) jej nagłego wycofania się z zajmowanych stanowisk, mogącego sparaliżować szereg dziedzin życia państwowego i gospodarczego. Toteż w szeregu oficjalnych oświadczeń kierownicy rewolucji próbowali uspokoić drżących o swoje mienie i bezpieczeństwo osobiste

²⁷ „C'est enfin la lutte pour la renaissance d'un État algérien sous la forme d'une République démocratique et sociale et non la restauration d'une monarchie ou d'une théocratie [podkr. K. K.] révolutionnées”. *Extraits...*

²⁸ „BUT: [...] — La restauration de l'État algérien souverain, démocratique et sociale dans le cadre des principes islamiques. Le respect de toutes des libertés fondamentales sans distinction de races et des confessions”. *Ibidem*.

Francuzów²⁹. Podkreślano przy tym, że rewolucja algierska nie jest ani wojną domową zwróconą przeciwko grupie panujących, ani też wojną religijną mającą oczyścić społeczeństwo z elementów niemuzułmańskich. Nie jest też jej celem „wyrzucenie za morze” wszystkich Europejczyków, lecz tylko zburzenie znieprawdzonego kolonialnego porządku³⁰. Francuskim kolonom przychodzi więc znosić dolegliwości wojny nie z racji ich odrębności narodowej, lecz tylko z racji roli, jaką odgrywali w organizacji reżimu kolonialnego. Rewolucja nie utożsamia bynajmniej imperializmu z postawą całego narodu francuskiego. Przeciwnie, uważa, że niepodległość Algierii pozwoli na nowe związki pomiędzy obu narodami w ich wspólnej walce „z faszyzmem i o demokrację”³¹. Co rozumieją Algierczycy pod pojęciem faszyzmu w tym kontekście — dokładnie nie wiadomo. Dostatecznie dowolne operowanie tym terminem spotykamy również u J. P. Sartre’a, który nazwał m. in. mianem faszystowskiego rząd gen. de Gaulle’a³². Uważany w pewnym stopniu za jego ucznia Frantz Fanon widział — jak zauważa D. Cauté — pokrewieństwo pomiędzy hitleryzmem a kolonializmem, zwłaszcza w odniesieniu do pewnych praktyk właściwych obu systemom (stosowanie tortur)³³. Zdecydowanie „faszystowska” była natomiast postawa niechęci wobec muzułmanów manifestowana przez francuskich kolonów, ponieważ oparta ona była na ich „odmienności rasowej”³⁴. Można jednak przypuszczać, że w większości przypadków używano tego pojęcia nie przydając mu ściśle określonego znaczenia, traktując je raczej jako symbol wszelkiego zła rodem z Europy, budzącego w umysłach szerokich rzesz społeczeństwa algierskiego pożądane z socjotechnicznego punktu widzenia skojarzenia. II wojna światowa zakończyła się przecież niespełna dziesięć lat przed wybuchem walk w Algierii.

Zasadniczym krokiem w dziele rozwiązania kwestii mniejszości narodowych będzie w przyszłości Algierii wyrównanie sytuacji prawnej

²⁹ „Les intérêts français, culturels et économiques, honnêtement acquis, seront respectés, ainsi que les personnes et familles”. *Proclamation...*

³⁰ *Ibidem*. Wywiad F. Abbasa dla tygodnika „Der Spiegel” 1959, nr 50. Zob. także *Déclaration d’Abdelkader Guerroudj*, „Les Temps Modernes” Mars 1958, nr 145, s. 1568—1573. Wypowiedź Gerudża została złożona w trakcie toczącego się przeciwko niemu procesu przed sądem francuskim, o czym należy tutaj wspomnieć dla właściwej jej oceny jako źródła („Notre mouvement n’est pas ni raciste, ni fanatique, ni xénophobe”, s. 1572).

³¹ „[...] établir des alliances solides notamment avec le peuple français dans sa lutte contre le fascisme et pour la démocratie”, *Objectifs...*

³² F. Ryszka: *Lektury i przemyślenia*, Poznań 1978, s. 83—84.

³³ D. Cauté, *Frantz Fanon*, Paris 1970, s. 75.

³⁴ J.-P. Sartre, *La colonialisme est un système*, „Les Temps Modernes” Mars—Avril 1956, nr 123, s. 1386.

wszystkich członków społeczeństwa. Zniesione więc zostaną wszelkie przywileje składające się na dotychczasowy specjalny status ludności europejskiej³⁵.

Jeśli chodzi o ludność żydowską, to należała ona również, przynajmniej formalnie, do klasy uprzywilejowanej społecznie, korzystając z europejskiego statusu cywilnego. W rzeczywistości jednak — jak pisze F. Fanon³⁶ — w sytuacji ekonomicznej zbliżonej do sytuacji ludności europejskich znajdowała się mniej więcej jedna czwarta spośród algierskich Żydów. Resztę stanowili Żydzi „bardzo głęboko zarabizowani, chwiejni, ale uważający się, ze względu na tradycje, a nieraz nawet miejscowy ubiór, za autentycznych »tubylców«”³⁷. FLN podjął próbę zjednania ich dla sprawy niepodległości kraju.

Podkreślano przede wszystkim, że nadszedł najwyższy czas położenia kresu kolonialnej polityce podziału rozsiewającej niechęci pomiędzy zamieszkującymi Algierię grupami narodowościowymi. FLN, traktujący algierskich Izraelitów jako dzieci wspólnej ojczyzny, poczytuje sobie za obowiązek zwrócić się do nich z żądaniem uroczystego potwierdzenia przez całą wspólnotę jej przynależności do narodu algierskiego³⁸. W tej historycznej chwili „każdy Algierczyk pochodzenia izraelskiego” powinien przystąpić do walki, której zwycięski koniec leży w interesie całej wspólnoty żydowskiej w Algierii. Historia wykazała w sposób dostateczny, że wiązanie się z Francją nie stanowi gwarancji bezpieczeństwa. Żydzi nie powinni zapominać, jaki los zgotował im rząd marszałka Pétain. Obywatelstwo francuskie, za którym dziś skłonni są się wypowiadać, nie ochroniło ich przed więzieniami, obozami koncentracyjnymi i krematoriami. Jedynie potwierdzenie swej przynależności do narodu algierskiego stanowić może realną gwarancję na przyszłość. FLN niejednokrotnie wyrażał przekonanie, że rozsądek polityczny i odpowiedzialność za losy wspólnoty skłoni przywódcę

³⁵ *Les accords... oraz Extraits...*

³⁶ Frantz Fanon (1924–1961) — urodzony na Martynice, lekarz psychiatra w szpitalu w Blidzie w Algierii. Prowadził dział polityczny w „El-Mudżahid”, a w 1960 r. został ambasadorem Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej w Ghanie. Był jedną z najpopularniejszych postaci rewolucji algierskiej, uważany gdzieś tam za teoretyka ruchów wyzwoleniczych w Trzecim Świecie. W swej twórczości pisarskiej zajmował się zjawiskami psychosocjologicznymi zachodzącymi wśród społeczeństw skolonizowanych. Był przeciwnikiem jakichkolwiek rozwiązań o charakterze reformistycznym, głosząc, że jedynie walka zbrojna może doprowadzić do ostatecznego celu. Zob. na jego temat C a u t e, *op. cit.*

³⁷ F. Fanon, *Algieria zrzuca zasłonę*, Warszawa 1962, s. 139.

³⁸ Na Światowym Kongresie Żydowskim w Londynie algierscy Żydzi opowiedzieli się za obywatelstwem francuskim, podczas gdy ich współwyznawcy z Maroka i Tunezji zadeklarowali swe związanie z krajami zamieszkania.

ców żydowskich w Algierii do jednoznacznego opowiedzenia się po stronie rewolucji³⁹.

Nasuwać się tu kolejne uwagi na temat pojęcia „narodu algierskiego” (*nation algérienne*). Co oznacza bliżej ten termin, skoro do narodu algierskiego należeć mogą i Francuzi, i Żydzi, o ile podejmą w tej mierze stosowną decyzję i pozostaną w Algierii po uzyskaniu przez nią niepodległości? Otóż według doktryny algierskiej staną się oni Algierczykami pochodzenia europejskiego bądź izraelskiego. W tym tonie wypowiadał się F. Fanon mówiąc, że „w ramach powstającego państwa algierskiego istnieją tylko Algierczycy. Tak więc z założenia każda jednostka zamieszkująca Algierię jest Algierczykiem”⁴⁰. Uderza tu tendencja do tworzenia pewnej fikcji „algierskości”. Tłumaczy się to dążeniem do utworzenia dającego się jasno określić narodu algierskiego, którego istnienie i odrębność od narodu francuskiego stanowiłyby podstawowy argument przemawiający za przyznaniem Algierii prawa do założenia własnego państwa. Warto dodać, że wykazanie „algierskości” mieszkańców Algierii, jakkolwiek proste w odniesieniu do miejscowych chłopów, mogło nastroczać pewne trudności, jeśli chodzi o warstwy bardziej wykształcone, wyrosłe w kulturze europejskiej i tracące swe duchowe więzy z kulturą miejscową.

PROGRAM REFORM GOSPODARCZYCH

Gospodarczy program rewolucji wychodzi z założenia, że o rzeczywistej sprawiedliwości społecznej można mówić dopiero wówczas, gdy równości praw politycznych odpowiada równość ekonomiczna, polegająca na sprawiedliwym podziale dóbr (dochodu narodowego)⁴¹. Kwestia ta podkreślana była szczególnie wśród kierownictwa ściśle powiązanego z FLN związku zawodowego pod nazwą Powszechny Związek Robotników Algierskich (UGTA), o ile można to wnosić ze wspomnianego już wywiadu, jakiego udzielił jeden z działaczy tej organizacji, Rahman Dekkar, pracujący w jej komórce zagranicznej. Według niego niepodległość miała stanowić pierwszy etap walki, której uwieńczeniem miała być reforma społeczna polegająca na upaństwowieniu wielkiego przemysłu oraz na uspołecznieniu ziemi, bo „nie ma pełnego wyzwolenia [*libération totale*] bez wyzwolenia ekonomicznego i społecznego”⁴². Wiele innych fragmentów wspomnianej wypowiedzi świadczy o wyso-

³⁹ *Lettre aux Israélites d'Algérie*, „El-Moudjahid” 1956, nr 3.

⁴⁰ Fanon, *Algéria...*, s. 148.

⁴¹ *Pourquoi...*

⁴² Mashino, *op. cit.*, s. 525.

kim stopniu radykalizacji poglądów w łonie kierownictwa UGTA. Zadaniem nowego państwa będzie więc gruntowna przebudowa służącej dotychczas potrzebom imperializmu ekonomiki. Tylko na tej drodze będzie można zmniejszyć ogrom nędzy, w której pogrążone są masy algierskiego chłopstwa. I tak w dziedzinie rolnictwa konieczna będzie reforma rolna „z prawdziwego zdarzenia” (*digne de ce nom*)⁴³. Likwidując klasę miejscowej burżuazji pozwoli ona wyposażyć w ziemię miliony głodnych fellahów. Przebudowa rolnictwa musi pójść w tym kierunku, by zaspokajało ono lepiej niż dotychczas potrzeby żywnościowe kraju oraz właściwie służyło miejscowemu przemysłowi przetwórczemu, któremu dostarcza surowców. Kierownicy FLN zdawali sobie jasno sprawę z tego, że wieloletnich zaległości nie da się usunąć od razu i że Algieria jeszcze przez długie lata pozostawać będzie krajem przede wszystkim rolniczym. Podkreślano, że ponieważ plody rolne będą odgrywały dość długo istotną rolę w strukturze algierskiego eksportu, zachodzi konieczność dostosowania produkcji rolnej do wymogów rynków zagranicznych. Eksport ten przynosić musi bowiem jak najlepsze wyniki finansowe.

Sprawą niezwykle pilną jest industrializacja kraju⁴⁴. Istniejący w Algierii przemysł nastawiony był na zaspokajanie przede wszystkim potrzeb metropolii. Obecnie istnieje konieczność takiej jego przebudowy, by zaczął on służyć potrzebom tworzącego się państwa i umożliwił mu wkroczenie na drogę nowoczesności. Punktem wyjścia będzie więc przemysł środków produkcji, czyli ciężki przemysł metalowy i wydobywczy. Pozwoli on na rozwinięcie z czasem innych gałęzi produkcji przemysłowej. Rozbudowa przemysłu pozwoli znaleźć zatrudnienie tysiącom biednych chłopów, przyczyniając się tym samym do rozwiązania trudnych problemów wsi. Industrializacja pozwoli również zmniejszyć zależność ekonomiczną kraju oraz „stawić czoła problemowi strajków, który jest plagą reżimu kolonialnego”⁴⁵. Tak więc zbudowanie nowoczesnego przemysłu przyczyni się do poprawy położenia kraju na wielu płaszczyznach.

Aby zapewnić prawidłowe funkcjonowanie gospodarki narodowej przyjmie się system okresowych planów ekonomicznych gwarantujących rytmiczność produkcji. Jeśli zaś chodzi o sposób kierowania gospodarką, obowiązywać będą zasady centralizmu demokratycznego, jako najlepiej odpowiadającego algierskim warunkom i specyfice⁴⁶. Tru-

⁴³ *Pourquoi...*; Mashino, *op. cit.*, s. 525—526; F. Fanon, *De la violence*, „Les Temps Modernes” Mai 1961, nr 81, s. 1460.

⁴⁴ *Pourquoi...*

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

dno wypowiedzieć się ostatecznie, czy powyższe sformułowania świadczą o zamiarze czerpania wzorów ekonomicznych z rozwiązań zastosowanych w krajach socjalistycznych Europy, czy też oznaczają najwyżej, że gospodarka przyszłej Algierii oparta będzie na wysokiej interwencyjności państwa, charakterystycznej dla tzw. kapitalizmu państwowego. W ten sposób zorganizowana była przecież gospodarka egipska, będąca niewątpliwie jednym z ważnych wzorów, na którym opierali się twórcy tej części programu (Kair był siedzibą Algierskiej Rady Narodowej i Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej).

W zakresie stosunków gospodarczych z Francją wiele oficjalnych enuncjacji FLN świadczyło o tym, że kierownictwo przywiązywało wielkie znaczenie do zagadnienia właściwego ułożenia współpracy z dawną metropolią⁴⁷, co nie wynikało zapewne z przywiązania czy sympatii, lecz podyktowane było układem warunków historycznych, z którymi administracja przyszłego państwa musiała się liczyć. Często podkreślono wielopłaszczyznowe powiązania obu systemów ekonomicznych, co w początkowym, trudnym okresie budowy nowego państwa odgrywać miało szczególnie doniosłą rolę⁴⁸.

3. CHARAKTER REWOLUCJI. REWOLUCJA ALGIERSKA JAKO WYRAZ WOLI NARODU

W doktrynie rewolucji podkreślano niejednokrotnie zjawisko niezwykle dynamicznego dojrzewania politycznego społeczeństwa. Fakt całkowitego zjednoczenia wszystkich warstw narodu wokół jednego celu, nie mający precedensu w dotychczasowej historii arabskich ruchów wyzwoleniczych, umożliwiać miał podjęcie wielkiego dzieła uwolnienia Algierii spod kolonialnej przemocy.

RUCH CHŁOPSKI

Przywódcy rewolucji zdawali sobie jednak sprawę z tego, że wśród mas ubogiego chłopstwa przekonanie o szansie, jaką może im przynieść zwycięstwo, nie jest dostateczne. Stąd też wypowiedzi dotyczące wsi nosiły charakter zabiegów mających na celu rozbudzenie społeczno-narodowych ambicji fellahów. FLN głosił, że fakt masowego udziału w rewolucji licznych rzesz fellahów i robotników rolnych oraz ich liczebna przewaga w szeregach Armii Wyzwolenia Narodowego (Armée de la Libération Nationale — ALN) świadczy wyraźnie o ludowym cha-

⁴⁷ Kwestię tę postawiono w ten sposób już na kongresie w Summam. *Proclamation...*

⁴⁸ *Les accords...*

rakterze algierskiego ruchu oporu. Ludność wiejska jest głęboko przekonana, że jedyna droga do zaspokojenia pragnienia posiadania własnej ziemi wiedzie poprzez niepodległość, jedyne bowiem sprawiedliwe rozwiązanie problemu nędzy chłopów, jakim jest gruntowna reforma rolna, jest ściśle uzależnione od całkowitego zniesienia reżimu kolonialnego⁴⁹.

ZWIĄZKI ZAWODOWE

Ogólna stagnacja, jaką według FLN dotknięte było życie społeczne przed rewolucją, cechowała również ruch związkowy. Organizacje pracownicze zdominowane były przez element niealgierski i pogrążone w wąskiej problematyce żądań ekonomicznych, nie zdobywszy się nigdy na połączenie problemów społecznych i narodowych w jednym programie działania. Toteż z wielkim zadowoleniem powitano powstanie Powszechnego Związku Robotników Algierskich (Union Générale des Travailleurs Algériens — UGTA)⁵⁰ jako dowód właściwej reakcji robotników na paraliżowanie działalności patriotycznej przez dotychczasowe centrale związkowe. Podkreślano, że kierownictwo UGTA nie składa się z elementów mniejszościowych, obcych etnicznie, a więc z ludzi, którzy nie zaznali prawdziwych dolegliwości kolonialnego panowania Francji. W jego łonie nie dochodzi już do głosu robotnicza arystokracja i urzędnicy, jest on bowiem zdominowany przez warstwy najliczniejsze i najbardziej wykorzystywane (dokerzy, górnicy itp.).

Przemiany te sprawiły, że ruch syndykalny przestał już być hamulcem działalności antykolonialnej, stając się czynnikiem ożywiającym walkę o wolność i sprawiedliwość społeczną. Z pozycji agendy francuskiego ruchu związkowego przeistoczył się w organizację samodzielną, której współpraca z podobnymi organizacjami krajów Maghrebu przyczyniać się będzie do zacieśniania związków pomiędzy tymi krajami⁵¹.

RUCH MŁODZIEŻOWY

Kierownictwo FLN niejednokrotnie dawało wyraz swemu przekonaniu o doniosłej roli, którą w dziele rewolucji może odegrać mło-

⁴⁹ *Extraits...*; Fanon, *De la violence*, s. 1472.

⁵⁰ UGTA powstał w lutym 1956 r. jako centrala związkowa FLN, wydając swój organ prasowy o nazwie „L'Ouvrier Algérien”. Bardzo prędko pismo zostało zamknięte, a sam związek zdelegalizowany przez władze francuskie (marzec 1956 r.). W marcu 1957 r. wstąpili do UGTA lewicowi działacze również zdelegalizowanego Powszechnego Zjednoczenia Związków Zawodowych, co spowodowało radykalizację ruchu związkowego FLN.

⁵¹ *Extraits...*

dzień. Z jego żywym poparciem spotkał się Powszechny Związek Algierskich Studentów Muzułmańskich (Union Générale des Etudiants Musulmans Algériens — UGEMA)⁵². Na łamach „El-Mudżahid” zwracano uwagę na fakt, że z racji szczególnie wysokiego przyrostu naturalnego młodzież stanowi blisko połowę ludności Algierii. Uderzającą cechą miała być jej dojrzałość polityczna. Nędza i ucisk kolonialny sprawiły bowiem, że młodzież algierska (kosztem swego dzieciństwa) dojrzewa o wiele szybciej niż jej rówieśnicy w innych krajach. Odnacza się ona ogromnym dynamizmem działania, oddaniem i zdolnością do ofiar. Wszystko to sprawia, że rewolucja pokłada w młodzieży olbrzymie nadzieje⁵³.

KOBIETY ALGIERSKIE W REWOLUCJI

Kolejnym dowodem na to, jak głęboko społeczeństwo kraju zostało prześląknięte ideą walki z wrogiem i jak wiele zdolne jest uczynić w imię rewolucji, była zdaniem ideologów FLN znamienita przemiana stanowiska i roli kobiety w tym społeczeństwie. Tradycyjnie separowana od życia nie tylko politycznego, ale i społecznego w ogólności, zajmowała ona również w życiu rodzinnym stanowisko wyraźnie drugoplanowe. Całkowicie podległa władzy męża, ukrywająca pieczętowanie swą twarz pod tradycyjnym kwefem, zaskoczyła opinię publiczną determinacją, z jaką wyzbywała się swych przyzwyczajzeń i włączała się do działalności patriotycznej. Nabierające znaczenia symbolu zdjęcie kwefu stanowiło dla niej przeżycie ogromne, możliwe tylko dzięki głębszemu zrozumieniu twardej konieczności przystosowania się do wymogów walki⁵⁴.

W opinii FLN wszystkie powyższe fakty zadają kłam twierdzeniom przeciwników politycznych, jakoby rewolucja algierska stanowić miała rebelię garstki buntowników pozbawionych poparcia społeczeństwa. Dowodzą one niezbieżnie dojrzałości politycznej narodu, który będąc właściwie pokierowany, jest w stanie jednolitym frontem wystąpić do walki z kolonializmem.

Spostrzegamy tu tendencję do pewnego „zaokrąglania” szczegółów składających się na wizję społeczeństwa po to, by ją dostosować do obrazu idealnego, tj. takiego, który chciałoby się, aby istniejąc w rzeczywistości stanowił wygodny element propagandowy. W szczególności wiele zastrzeżeń z tego punktu widzenia budzą uwagi Frantza

⁵² Powstał w 1956 r. jako młodzieżowa agenda FLN.

⁵³ *Extraits...*

⁵⁴ Fanon, *Algieria...*, s. 9—39; *Extraits...*

Fanona na temat przemian społecznych zachodzących wśród społeczeństwa arabskiego w Algierii, dotyczące np. roli kobiet w rewolucji, zawarte w książce *Algieria zrzuca zasłonę*, które czytelnik może rozumieć jako odnoszące się do ogółu algierskich kobiet. Tymczasem F. Fanon, jak się wydaje, buduje ten obraz na podstawie pewnej ilości zoobserwowanych przypadków, „nie upoważniając do tego rodzaju uogólnień. Dotyczy to prawdopodobnie wielu innych jego „obserwacji socjologicznych”, które także zdaniem D. Caute'a, autora cytowanej już książki o Fanonie, nie spełniają wymogów pracy naukowej⁵⁵. Nietrudno się domyślić, jaką rolę odgrywają tego rodzaju wypowiedzi, występujące bardzo licznie również w „Mudżahidzie”. Stanowią one po pierwsze odpowiedź na innego rodzaju skrajne opinie, według których wojna algierska jest wynikiem awanturnictwa jakiejś wąskiej grupy nie mającej szerszego społecznego poparcia, po drugie zaś mają zachęcać, niejako „ośmielać” do przystąpienia do walki te osoby, które, mimo iż wewnętrznie jej życzliwe, nie wierząc w sukces, nie mają dość odwagi, by stanąć otwarcie po stronie rewolucji.

Mimo iż w zasadzie całe społeczeństwo opowiedziało się w praktycznym działaniu za rewolucją i można przyjąć, że jest ono w tej sprawie jednomyślne, FLN niejednokrotnie przypominał, że na terenie Algierii istnieją silne ośrodki antyrewolucyjne, które ożywioną propagandą usiłują rozbić jedność narodu. Oprócz tego wiele szkód mogą uczynić rewolucji te grupy społeczne, które nie są do niej całkowicie przekonane, niską oceniając szanse zwycięstwa. Wynika stąd konieczność prowadzenia przez FLN stałej pracy ideologicznej na jak najszerszą skalę. Wysiłki aparatu politycznego należy więc skierować w kierunku:

- 1) scementowania ogólnonarodowego frontu antyimperialistycznego;
- 2) podtrzymania rewolucyjnych przekonań najliczniejszych warstw społeczeństwa, tj. fellahów i robotników rolnych;
- 3) wytrwałego przekonywania elementów chwiejnych i nieufnych;
- 4) izolowania aktywnych ośrodków neokolonialistycznych, szukając jednocześnie porozumienia z tymi grupami ludności europejskiej, które zachowują wobec rewolucji postawę obojętną⁵⁶.

⁵⁵ „[...] Fanon avait tendance à prendre pour une vérité d'ordre général le courant d'opinion auquel il apportait son adhésion ou son soutien [...]. Il est certain que ces témoignages de Fanon sur la famille algérienne n'ont pas la rigueur d'une analyse sociologique”. C a u t e, *op. cit.*, s. 86.

⁵⁶ *Extraits...*

FRONT WYZWOLENIA NARODOWEGO I JEGO DZIEJOWE POSŁANNICTWO

FLN podkreślał, że rola, jaką ma on do odegrania w historii narodu algierskiego, jest szczególna. Stanowi bowiem siłę, którą historia powołała do dokonania zasadniczego uzdrowienia sytuacji w algierskiej działalności politycznej. Jest czynnikiem łączącym najwartościowsze elementy narodu zdecydowane walczyć z uciskiem aż do ostatecznego zwycięstwa. Wkracza on na arenę polityczną niejako w ostatniej chwili, nim sytuacja w ruchu narodowym poczyni szkody, których już nie będzie można usunąć. Tylko FLN jest w stanie wydobyć ruch patriotyczny z głębokiego impasu, w którym znalazł się on m. in. wskutek tarć w łonie jego kierownictwa.

Rewolucja algierska widzi rolę FLN jako organizacji posiadającej szerokie oparcie wśród całego narodu. Aby działanie FLN-u było skuteczne, należy stworzyć jak największą sieć jego placówek. Objąć nimi wszystkie miasta i wsie, szkoły, uniwersytety i zakłady pracy⁵⁷. Jedynie w ten sposób zdoła się pokierować należycie patriotycznym zapalem narodu⁵⁸. Jak gdyby wzorem francuskich jakobinów, których — jak pisze J. Baszkiewicz — „misją dziejową [...] było łączenie w rewolucyjnym froncie burżuazji i sankiulotów [...]”⁵⁹, FLN pragnął występować jako ruch przenikający całe społeczeństwo, a więc nie tylko warstwy chłopskie i robotnicze, lecz także miejscowe elity arabskie i francuskie, każdemu obiecując stosowne miejsce w przyszłym państwie. Wszystkie one miały się stać przedmiotem intensywnej pracy politycznej ze strony FLN, który niejako stosując się do rad Lenina z *Co robić?* doceniał potrzebę wyjaśniania nawet w środowiskach oddalonych od rewolucji charakteru przemian, jakie ma ona za sobą pociągnąć. Podkreślano też niekiedy, że nawet wśród miejscowej burżuazji (w tym również europejskiego pochodzenia) znajdują się ludzie oddani sprawie niepodległości Algierii.

Przy tym wszystkim algierska koncepcja czyni jedno interesujące zastrzeżenie dotyczące charakteru FLN jako organizacji: Front Wyzwolenia Narodowego nie jest partią polityczną. Określa się on jako „zespolenie wszelkich żywych sił narodu”⁶⁰. Reprezentuje bowiem szereg stronnictw politycznych, różniących się pierwotnie od siebie, które skupiły się dla osiągnięcia jednego wspólnego i nadrzędnego celu, jakim jest odzyskanie niepodległości. FLN jest więc niejako organizmem wyższego stopnia, stanowiąc „narzędzie, które scementuje jed-

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 1978, s. 450.

⁶⁰ *Syndicalisme et rapports UGTA-FLN*, „El-Moudjahid” 1958, nr 15.

ność narodu algierskiego"⁶¹. Sytuowanie się ponad „skompromitowanymi” partiami politycznymi, oskarżanymi o awanturnictwo polityczne, prywatę, nieumiejętność sprostania społecznym oczekiwaniom itp., jest zabiegiem propagandowym chętnie stosowanym przez ruchy o charakterze dyktatorskim, które by uzasadnić swe wkroczenie na arenę polityczną, przedstawiają siebie jako jedyne lekarstwo na schorzenia poprzednich okresów, jedyną siłą zdolną wyprowadzić kraj z kryzysu, zaprowadzić bądź przywrócić zakłócony porządek itd. Celowi temu służyć ma właśnie ich „niepolityczność”.

Idee, z którymi Front Wyzwolenia Narodowego wkracza na arenę polityczną, to w myśl jego własnych określeń idee nacjonalizmu arabskiego⁶². FLN, jako ich kontynuator, czerpie z nich jednak w sposób twórczy. Nie jest to więc już dawny nacjonalizm arabski, niedopracowany teoretycznie, niedostatecznie radykalny i zarażony moralnym zepsuciem kapitalizmu, wobec którego przyjmuje postawy konformistyczne. FLN uważa się za reprezentanta nowego nacjonalizmu arabskiego, zdecydowanie antyfeudalnego i antykapitalistycznego, traktującego walkę o wyzwolenie Algierii w szerokim aspekcie interesów całego świata arabskiego. Głosi on, że naczelnym zadaniem jest wyrwanie narodów arabskich z pęt narzuconych przez kolonialną ekonomikę oraz gruntowna przebudowa zmurszałych struktur społecznych odziedziczonych po okresie kolonializmu. Należy otrząsnąć się z wszelkich wpływów obcych, w tym przede wszystkim z wpływów Zachodu⁶³. Skuteczne przeciwstawienie się obcej ingerencji będzie możliwe dzięki zdefiniowaniu zasad, na których opierać się będzie dążenie do jedności wszystkich narodów arabskich⁶⁴.

Dowodem słuszności powyższych tez jest dla FLN oddźwięk, z jakim spotykają się one wśród pozostałych ludów arabskich, wskazujący na ich społeczne i narodowe przebudzenie. Jego przykładem mogą być choćby wydarzenia w Iraku i Egipcie, stanowiące początek drogi wielkich przemian, na którą wstępuje dziś świat arabski⁶⁵.

Rodzi się spostrzeżenie, że podobnie jak w wielu innych miejscach, tak i tu treść doktryny ujęta jest w formę nie odznaczającą się jakąś wyraźniejszą specyfiką arabską bądź islamską. Samo pojęcie nacjonalizmu ma przecież swój niezaprzeczalnie europejski rodowód, mimo

⁶¹ *Objectifs...*, *La Révolution arabe*, „El-Moudjahid” 1958, nr 27. Zob. również M. Lacherai, *Le nationalisme algérien en marche vers l'unité*, „Les Temps Modernes” Juin 1956, nr 125, s. 1823—1825, 1829.

⁶² *La Révolution...*

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

Iż zrosło się już na dobre z życiem politycznym świata arabskiego. Program polityczny FLN wydaje się programem na wskroś europejskim, wszystkie bowiem najistotniejsze jego elementy (pojęcia) odnaleźć można bez trudu w tradycyjnym słowniku politycznym narodów Europy. Tłumaczy się to faktem, o którym była tu już mowa — że przywódcy rewolucji byli, jak wówczas wszyscy Algierczycy, ludźmi wykształconymi w kulturze i tradycji politycznej francuskiej, a zbudowany przez nich program kierowany był w dużej mierze do osób o podobnych im życiorysach oraz do samych Francuzów. Niemniej, ponieważ było oczywiste, że w ostatecznym rachunku adresatem programu oraz instancją decydującą o jego powodzeniu miała być ludność arabska, stąd też dążenie do nadania mu pewnego arabskiego kolorytu, będącego dzięki podkreślaniu różnic etnicznych i kulturowych, nawiązaniu do zacierających się dawnych tradycji arabskich i tworzeniu w ten sposób poczucia przynależności do narodu arabskiego (algierskiego) narzędziem wytwarzającym postawy patriotyczne, bez których nie mogło być mowy o zwycięstwie.

4. STOSUNEK FLN DO ALGIERSKIEJ PARTII KOMUNISTYCZNEJ

Jak wiadomo, podczas algierskiej rewolucji działała na terenie kraju Algierską Partia Komunistyczna, która po początkowym okresie nieźdecydowania włączyła się aktywnie do walki. Zorganizowano nawet własną organizację wojskową o nazwie Bojownicy Wyzwolenia, która po pewnym czasie została włączona w skład Armii Wyzwolenia Narodowego. Ani jednak w oficjalnych wystąpieniach polityków rewolucji, ani w „El-Mudżahid” nie poświęcano sprawie stosunku do komunistów i komunizmu zbyt wiele miejsca.

Źródłem takiego stanu rzeczy był niewątpliwie fakt, że w opinii przywódców FLN ruch robotniczy nie stanowił realnej siły politycznej mogącej wywrzeć istotny wpływ na przebieg wydarzeń w Algierii. Według „El-Mudżahid” działo się tak dlatego, że „komunizm algierski stanowił produkt europejski”⁶⁶. Powstał on na terenie Europy, wyłonił się z Francuskiej Partii Komunistycznej, a jego działacze rekrutowali się spośród Algierczyków sfrancuziałych do tego stopnia, że zatracili

⁶⁶ „Quant au communisme, épouvantail traditionnel destiné à effrayer les nations occidentales, il ne menace l'Algérie que dans la mesure où le colonialisme et ses structures inhumaines lui ouvrent les portes. C'est à Paris que les rares communistes Algériens prennent leur mot d'ordre. C'est ni en Kabylie, ni dans les Aurès où reste inconnu de nos masses paysannes”. *Mémoires de la délégation du FLN à New York en réponse à Guy Mollet*, „El-Moudjahid” 1956, nr 4.

oni w zupełności zdolność właściwej oceny sytuacji rewolucyjnej w kraju. Dlatego m. in. w początkowym okresie rewolucji odcięli się od niej zdecydowanie, potępiając walkę zbrojną jako akt zwykłego terroryzmu⁶⁷. Zajęcie takiego stanowiska spowodowane było również poważnymi obciążeniami doktrynalnymi, jakie APK przejęła od komunistów francuskich, a wyrażających się przede wszystkim w twierdzeniu o absolutnej niemożliwości wyzwolenia się Algierii przed zwycięstwem rewolucji proletariackiej we Francji⁶⁸. Ideologia ta została przez doktrynę FLN potępiona jako echo przebrzmiałych koncepcji asymilacji, oportunistów i bierności. Próbuje ona zakwestionować rewolucyjność algierskich chłopów i robotników, których niedostateczna gdzieś tam aktywność nie wynika z braku waleczności (*combativité*), lecz z apatii dotychczasowego kierownictwa politycznego⁶⁹. Komunizm algierski zamiast pobudzać naród do walki, sieje niepokój i nieufność do rewolucji rzucając hasła obrony robotników przed „arabską burżuazją”. Wszystko to sprawiło — pisał „El-Mudżahid” — że Algierska Partia Komunistyczna zniknęła z areny politycznej jako licząca się organizacja⁷⁰.

Występuje natomiast problem natury praktyczno-politycznej dotyczący uczestnictwa członków Algierskiej Partii Komunistycznej w walce wyzwolenczej pod kierownictwem FLN. Generalnie rzecz biorąc, akceptuje się wstępowanie komunistów w szeregi FLN i ALN, wyrażając przy tym przekonanie, że APK wykorzysta tę możliwość w celu zerwania ze swą dotychczasową „całkowitą izolacją i nieobecnością w historycznej walce Rewolucji Algierskiej”⁷¹.

REWOLUCJA ALGIERSKA A PRZEMIANY W ŚWIECIE ARABSKIM

Przywódcy polityczni FLN ujmowali wypadki w Algierii w szerokim aspekcie głębokich przemian, jakie w XX w. zachodziły w krajach arabskich. Zjawisko to określano mianem „rewolucji arabskiej”⁷². Rewolucja arabska to według doktryny FLN walka z kolonialną przeszłością i całą jej spuścizną w postaci feudalnych struktur społecznych, nędzy i zacofania kulturalnego. Jest to walka o pełne pra-

⁶⁷ *Extraits...*

⁶⁸ *Ibidem*; *L'essor de la Révolution algérienne*, „El-Moudjahid” 1958, nr 28.

⁶⁹ *Extraits...*

⁷⁰ Z czasem APK zaczęła jednak oficjalnie popierać linię polityczną FLN. Na temat stanowiska komunistów zob. Bachir Hady Ali, *Aspects actuels de la guerre de la libération en Algérie*, nadb. z „La Nouvelle Revue Internationale” (bez daty).

⁷¹ *Extraits...*

⁷² *Nation arabe et la Revolution algérienne*, „El-Moudjahid” 1962, nr 89.

wo do samostanowienia wszystkich krajów arabskich, mająca umożliwić w przyszłości osiągnięcie wielkiego, wspólnego celu wszystkich Arabów: zjednoczenia świata arabskiego.

Doktryna polityczna rewolucji algierskiej operuje często pojęciem „naród arabski”. Naród arabski jest jeden, a składają się nań liczne „ludy arabskie”, zamieszkujące poszczególne państwa⁷³. Podział ten zdaniem FLN jest podziałem nienaturalnym i pozbawionym racji. Ludy arabskie połączone są bowiem szeregiem różnorodnych związków, jak język, tradycje kulturalne i religijne, wspólna przeszłość historyczna, niedorozwój ekonomiczny, i — co za tym idzie — podobne potrzeby mas ludowych, wreszcie — wspólna walka z kolonializmem. Jest więc zupełnie zrozumiałe, że wśród ludów arabskich występuje naturalne dążenie do jedności. Do całkowitego zjednoczenia droga jest jeszcze bardzo odległa. Konieczne są tu wytrwałość i poświęcenie ze strony wszystkich Arabów oraz rozumna polityka rządów⁷⁴.

Pierwszym etapem na drodze unifikacji całego świata arabskiego będzie zjednoczenie Maghrebu⁷⁵. „Wypadki w Maroku i Tunezji są w tej dziedzinie znamienne i oznaczają głęboki proces walki wyzwoleniczej północnej Afryki”⁷⁶. Godny ubolewania jest fakt, że występujące w przeszłości siły działające w tym kierunku nie zostały należycie docenione i wykorzystane. Kraje Maghrebu są przecież sobie szczególnie bliskie zarówno z racji ich położenia geograficznego, jak i podobnych losów historycznych oraz wspólnych w dużej mierze interesów chwili obecnej. Ich współdziałanie stanowić będzie zatem naturalną i konieczną solidarność trzech bratnich krajów⁷⁷. Powinna się ona wyrazić w powołaniu do życia federacji państw północnoafrykańskich⁷⁸. Zostałaby ona zorganizowana w oparciu o wspólny system obrony, wspólną politykę zagraniczną, ujednolicony i racjonalny plan

⁷³ „La nation arabe est constituée par l'union vivente des peuples arabes actuellement organisés en États nationaux”. *Ibidem*.

⁷⁴ „C'est une lutte pour détruire le régime anarchique de colonisation et non une guerre religieuse. C'est une marche en avant dans le sens historique de l'humanité et non retour vers le féodalisme”. *Extraits...*

⁷⁵ *Nation arabe...*

⁷⁶ *Proclamation...*

⁷⁷ Prezydent Benhedda z okazji wizyty w Maroku w styczniu 1962 r. oświadczył: „En effet nous luttons contre une même ennemi et un objectif commun: la libération de l'ensemble du Maghréb arabe [podkr. K. K.], la réalisation de son émitié et l'affranchissement de son peuple du colonialisme et de toutes ses sequelles”, „Nous luttons jaour la libération de l'ensemble du Maghréb arabe” — déclare le Président Benkhedda lors de sa visite au Maroc, „El-Moudjahid” 1962, nr 89.

⁷⁸ *Extraits...*

industrializacji, swobodną wymianę handlową, wspólną politykę monetarną, zorganizowany system szkolenia i wymiany kadr technicznych oraz współdziałanie w eksploatacji bogactw naturalnych, wiążąc w to regiony saharyjskie poszczególnych państw federacji⁷⁹. Osiągnięcie tego celu będzie miało ogromne znaczenie nie tylko dla trzech zainteresowanych państw, lecz, jak podkreślano, odegra olbrzymią rolę w dziedzinie stabilizacji stosunków międzynarodowych, stanowiąc przeciwwagę dla wpływów imperializmu w tym rejonie świata⁸⁰.

Miejsce rewolucji algierskiej w całym systemie przemian świata arabskiego przedstawia się więc jasno: jest ona jednym z istotnych etapów rewolucji arabskiej. Szczególne związki ludu algierskiego z pozostałymi ludami arabskimi sprawiają, że „nacionalizm algierski [...] jest zjawiskiem o charakterze uniwersalnym, rezultatem wspólnej, naturalnej ewolucji, w trakcie której znajdują się wszystkie ludy budzące się ze swego letargu”⁸¹. W walce tej, której celem jest odbudowa państwa algierskiego, decyduje się zdaniem FLN zarówno kwestia stosunków z krajami Maghrebu, jak też kwestia przyszłego miejsca Algierii w łonie wielkiego narodu arabskiego⁸².

Podkreślano często na łamach „El-Mudżahid”, że rewolucję algierską jako ogniwo pośrednie w procesie przemian świata arabskiego należy rozpatrywać w jeszcze szerszym aspekcie mającego współcześnie miejsce przebudzenia narodowego wielu narodów Azji i Afryki. Wojna w Algierii zwraca ich uwagę jako przykład bezkompromisowego i heroicznego stosunku narodu do kwestii realizacji swych słuszych praw. W tej wojnie wyraża się historyczne przeznaczenie ludów tych kontynentów⁸³. W stronę Algierii zwracają się obecnie miliony oczu Azjatów i Afrykanów dążących do wolności. Tendencje emancypacyjne narodów niesamodzielnych politycznie bądź mimo posiadania formalnej niepodległości skrzepowanych więzami neokolonializmu — rosną. Świadectwem dojrzałości politycznej Trzeciego Świata była Konferencja Państw Azji i Afryki w Bandungu, na której wypowiedziano bezwzględną walkę wszechwładzy zachodu z jego imperialistyczną i neokolonialną polityką.

Ruch wyzwoleniczy narodów arabskich jest jednym z najbardziej bohaterskich epizodów tej walki. Ze względu na swe położenie geogra-

⁷⁹ *Extraits...*, *La nation arabe...*

⁸⁰ „La victoire des peuples maghrebins consacrant l'égalité de tous leurs enfants [...] est un facteur puissant d'équilibre et de paix dans le bassin méditerranéen”. *L'Esprit et les caractéristiques de la Révolution algérienne*, „El-Moudjahid” 1958, nr 28.

⁸¹ *Nation arabe...*

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Extraits...*

ficzne czyniące z nich terytorium szczególnie cenne strategicznie, a także ze względu na ogromne zasoby surowcowe kraje arabskie jeszcze długo stanowić będą obiekt zabiegów Zachodu zmierzających do utrzymania ich w dalszej zależności. Toteż stopień uśamodzielniania się tych krajów stanowi kamień probierczy załamania się potęgi imperializmu. Jego ostateczne zdławienie usunie podstawową przeszkodę na drodze do zjednoczenia.

Pozostałe przeszkody wynikają przede wszystkim ze specyfiki poszczególnych krajów, które mimo wielu podobieństw różnią się od siebie w dziedzinie wewnętrznych struktur ekonomicznych i społecznych⁸⁴. W tych warunkach jedność świata arabskiego nie może zostać osiągnięta drogą odgórnych porozumień i aktów prawnych⁸⁵. Musi ona zostać dokładnie przemyślana, opracowana i przygotowana na wielu płaszczyznach. Rozwadze i realizmowi autorów omawianego programu należy przypisać wyrażaną często świadomość, że zjednoczenie nie będzie stanowić panaceum na wszelkie trudności wewnętrzne poszczególnych krajów. Tym bardziej więc przygotowań do zjednoczenia nie należy według nich odsuwać w bliżej nie określonej przyszłość. Każdy kraj arabski musi przeprowadzić u siebie pewne konieczne zmiany, które powinny nosić charakter rewolucyjny i być oparte o zasady rewolucji arabskiej. Tylko wtedy El-Umma, czyli wspólnota wszystkich mahometan może okazać się zjawiskiem trwałym, gdyż wyeliminowanie różnic pomiędzy jej częściami składowymi zapobiegać będzie powstawaniu wewnętrznych konfliktów.

Mówiąc ogólnie, rewolucja algierska nawołuje do porzucenia bierności cechującej dotychczas naród arabski i podjęcia energicznych kroków ku jedności. Aby ją osiągnąć, Arabowie powinni przestać o niej śnić, a zabrać się energicznie do jej tworzenia⁸⁶.

WALKA O UMIEJZYNARODOWIENIE KONFLIKTU

FLN podejmował liczne wysiłki mające na celu przekształcenie konfliktu algierskiego w opinii światowej w problem o charakterze międzynarodowym. Nie była to sprawa prosta wobec faktu, że rząd francuski uparcie stał na stanowisku, iż jest to sprawa wewnętrzna Francji, jako że Algieria stanowiła w sensie formalnym integralną część państwa francuskiego, o statusie departamentów. Strona algierska zaś akcentowała silnie międzynarodowoprawny charakter roszczeń narodu

⁸⁴ *Objectifs fondamentaux...*

⁸⁵ *Extraits...*

⁸⁶ „[...] les peuples arabes ne doivent pas la rêver, ils doivent la construire” [podkr. K. K.]. *Nation arabe...*

algierskiego wynikający z prawa narodów do samostanowienia. Zabiegi dokonywane na arenie międzynarodowej miały więc na celu:

1) uzyskanie poparcia opinii publicznej, której wpływ na rządy państw, w tym przede wszystkim na rząd francuski, mógłby się przyczynić do szybszego rozwiązania konfliktu;

2) pozyskanie pomocy dyplomatycznej ze strony rządów zachowujących się obojętnie wobec rewolucji⁸⁷.

Duże znaczenie miało również „umiędzynarodowienie” konfliktu z punktu widzenia przepisów prawa wojennego. Wysiłki Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej zmierzały poprzez nacisk dyplomatyczny ze strony państw trzecich do uznania przez Francję strony algierskiej za stronę wojującą, co pociągnęłoby za sobą konieczność stosowania wobec niej przepisów prawa wojennego, w szczególności konwencji genewskich z 1949 r.⁸⁸ o ochronie ofiar konfliktów zbrojnych.

WARUNKI WSTĘPNE DO NAWIĄZANIA ROKOWAŃ

Wielokrotnie podkreślano, że dla osiągnięcia swego celu naród algierski gotów jest uciec się do wszelkich dostępnych mu środków. Nie cofnął się nawet przed użyciem środka ostatecznego i dramatycznego, jakim jest walka zbrojna. Kierownictwo FLN deklarowało jednocześnie, że nie przelew krwi jest celem rewolucji, że w imię położenia kresu tragedii narodów algierskiego i francuskiego oraz zaprowadzenia pokoju gotowe jest przerwać działania wojenne i przystąpić do rokowań, o ile tylko strona francuska, działając w dobrej wierze, uzna prawo narodu algierskiego do stanowienia o sobie, a także wyrazi zgodę na następujące warunki wstępne:

1) uznanie obywatelstwa algierskiego wyrażone w oficjalnej deklaracji, uchylające akty prawne czyniące Algierię ziemią francuską;

2) po stronie algierskiej występować będzie w rokowaniach delegacja upoważniona do tego przez lud;

3) rokowania prowadzone będą na bazie uznania suwerenności Algierii jako „jednej i niepodzielnej”;

4) stworzony zostanie klimat zaufania przez zwolnienie wszystkich więźniów politycznych i wstrzymanie wszelkich kroków wojennych przeciwko partyzantom. Zaprzestanie się również stosowania ustawy o środkach wyjątkowych⁸⁹.

⁸⁷ *Extraits... oraz Proclamation...*

⁸⁸ Zob. na ten temat: M. Bedjaoui, *La révolution algérienne et le droit*, Bruxelles 1961, s. 141—183; A. Belkherroubi, *La naissance et la reconnaissance de la République algérienne*, Bruxelles 1972, s. 41—68; Th. Oppermann, *Le problème algérien*, Paris 1961, s. 217—228.

⁸⁹ *Extraits... oraz Proclamation...*

5. UWAGI KOŃCOWE

Powyższy sposób przedstawienia doktryny wymaga komentarza.

Już na pierwszy rzut oka widać, że program polityczny towarzyszący wojnie narodowowyzwoleńczej w Algierii został skonstruowany w sposób mający w możliwie największym stopniu zbliżyć go do ideologii określanej mianem „nacjonalizmu arabskiego”. Termin ten wymaga jednak bliższego sprecyzowania. Uważa się, że nacjonalizm arabski występuje dziś w dwóch zasadniczych postaciach. Po pierwsze — jako idea jedności wszystkich Arabów⁹⁰, przy czym bywa on oparty bądź na elementach religijnych (panislamizm), bądź na innych (panarabizm)⁹¹. Po drugie — arabski nacjonalizm rozumiany jest również jako zespół aspiracji narodowych i politycznych występujących na terenie poszczególnych krajów arabskich⁹².

Wydaje się, że nacjonalizm myśli politycznej FLN występuje w obu powyższych postaciach. W pierwszej, gdy operuje takimi pojęciami, jak „rewolucja arabska” czy też „naród arabski” oraz gdy stawia sobie za cel zjednoczenie świata arabskiego (przy czym jest to raczej jego świecka odmiana, mimo iż nie kwestionuje się znaczenia religii maho-metańskiej). Sformułowania, które spotykamy w „El-Mudżahid”, przypominają ludzako definicję „narodu arabskiego”, głoszoną przez jednego z twórców doktryny nacjonalizmu arabskiego, Satiego al Husri, który mówił: „Jest kilka ludów arabskich, ale wszystkie należą do jednego narodu arabskiego”⁹³. Ideologię rewolucji algierskiej cechuje również druga z wymienionych postaci nacjonalizmu arabskiego. Tu z kolei zasadniczą rolę odgrywa pojęcie „narodu algierskiego”, używane być może trochę na wyrost, noszące charakter instrumentalny, mające przyspieszyć proces tworzenia się tego narodu w rzeczywistości.

Przywódcy algierscy kwalifikowali swój program polityczny jako „nowy nacjonalizm arabski”. Nazwą tą określa się arabskie ruchy nacjonalistyczne odznaczające się radykalizmem, skierowane przeciwko

⁹⁰ Określany mianem „integral nationalism” (M. Khadduri, *Political trends in Arab world*, Baltimore—London 1972, s. 177).

⁹¹ „[...] nie jest łatwo dokonać wyraźnego rozgraniczenia [między panarabizmem a panislamizmem — K. K.] ze względu na specyficzną uniwersalną funkcję islamu”. T. Fryzeł, *Panarabizm a islam*, „Znak” 1971, nr 209.

⁹² Tzw. „regional nationalism” (Khadduri, *op. cit.*, s. 186).

⁹³ Cyt. za: T. Fryzeł, *Jedność arabska. Idea a rzeczywistość*, Warszawa 1974, s. 6; por. przypis 73. Zob. również interesujące uwagi na temat pojęć „naród arabski” i „nacjonalizm arabski” w: M. Rodinson, *Marxisme et le monde musulman*, Édition du Seuil, 1972, s. 458.

przestarzałym ustrojom gospodarczym i społecznym swych krajów⁹⁴. Rewolucja algierska była właśnie takim ruchem.

Na łamach „El-Mudżahid” przewija się często termin „socjalizm”. Jakie znaczenie przyjmuje on na tle całokształtu doktryny? Otóż odnosi się on do tych koncepcji socjalistycznych, którym przydaje się często określenia: „afrykański”, „arabski” czy właśnie — „algierski”. Stawiają one sobie za cel wydobyć nowo wyzwolonych krajów z zacofania gospodarczego, zmierzając w konsekwencji do podniesienia poziomu życia ich mieszkańców. Postuluje się w związku z tym wyzwolenie systemów gospodarczych spod niekorzystnych powiązań z gospodarką zachodnią, zbudowanie własnego przemysłu, w którym znajdą zatrudnienie rzesze pozostających bez pracy, przeprowadzenie reformy rolnej i unowocześnienie rolnictwa, przy czym programy poszczególnych krajów mogą się od siebie różnić w zakresie pewnych szczegółowych zagadnień. W omawianym programie spotykamy jednak wszystkie wymienione elementy. „Socjalizmy” Trzeciego Świata określone są ramami reform gospodarczych przypominających reformy, jakie przyniosło ze sobą pojawienie się na mapie geopolitycznej świata państw obozu socjalistycznego. Socjalizm arabski nie wkracza jednak oczywiście w dziedzinę światopoglądową, nie wiążąc programu ekonomicznego z materialistycznym poglądem na świat. Nie jest również, przynajmniej w opinii jednego ze swych przywódców, programowo związany z islamem⁹⁵.

Jeśli zważymy, że socjalizm, do którego deklarują swe dążenie kraje arabskie, wśród nich również Algieria, nie ma stanowić etapu przejściowego na drodze do zbudowania ustroju o jeszcze większym stopniu doskonałości oraz jeśli spojrzymy choćby pobieżnie na sposób wprowadzania go w życie, nasuwa się wniosek, że socjalizm ów jest zjawiskiem specyficznym dla tamtego rejonu świata, ukształtowanym przez panujące tam warunki historyczne⁹⁶.

⁹⁴ Ł. Hirszowicz, *Fazy rozwoju nacjonalizmu arabskiego*, „Kultura i Społeczeństwo” 1964, nr 1, s. 129—130.

⁹⁵ „Je crois dans le christianisme, l'islam et le judaïsme. J'aime le Messie, j'admire Mohammad, Moïse m'éclaire, je contemple Paul et je tends vers Bouddha”. T. Arbiyat Sālāmah Moûsâ, *Crédo d'un socialiste*, [w:] Anomar-Abdel-Malek, *La pensée politique arabe contemporaine*, Paris 1968. Należy jednak podkreślić, że w opinii arabskich teoretyków socjalizmu nie jest on sprzeczny z islamem, wręcz przeciwnie: doskonale się z nim zgadza, co więcej, nawet z niego wynika. Zob. Fryzeł, *Panarabizm a islam, passim*.

⁹⁶ Brak elementu walki klasowej oraz wysuwanie na czoło chłopstwa sprawiło, że niektóre partie komunistyczne odnosiły się nieufnie do socjalistycznych deklaracji ich rządów i negatywnie ustosunkowywały się do pierwszych prób integracji. Tak było w Syrii i Egipcie po utworzeniu w 1958 r. Zjednoczonej Republiki Arabskiej.

Zródłem pewnej dezorientacji przy powierzchownym zetknięciu z tekstami politycznymi może stać się język, jakim przemawiała rewolucja algierska, przypominający chwilami bardzo wyraźnie język propagandy marksistowskiej. Z punktu widzenia celów, jakim miał służyć (por. uwagi zamieszczone we wstępie), miał on pewne wyraźne zalety, polegające na agresywności, nazywaniu rzeczy po imieniu itp. Z faktu tego nie należy jednak, jak się zdaje, wyciągać zbyt daleko idących wniosków co do ewentualnego pokrewieństwa czy tym bardziej filiacji mogących występować pomiędzy obu doktrynami. Jest to jak gdyby ilustracja tezy bardziej ogólnej, prezentowanej przez R. Agerona, według którego rewolucja algierska, mimo iż oficjalnie odżegnywała się od marksizmu i komunizmu, posługiwała się jednak metodami właściwymi rewolucjom komunistycznym⁹⁷.

Zastanawiając się dalej nad źródłami, z których zrodziła się algierska koncepcja, wypada stwierdzić przede wszystkim rzecz zrozumiałą, że jako doktryna o cechach charakterystycznych dla nacjonalizmu arabskiego, ma ona swe źródła tam, gdzie ma je arabski nacjonalizm. Wymienia się tu trzy główne czynniki jednoczące: wspólny język, wspólną religię oraz w dużym stopniu podobną przeszłość historyczną, przy czym występują różnice stanowisk w kwestii roli każdego z tych czynników⁹⁸. Istnieje również interesująca dyskusja na temat relacji pomiędzy znaczeniem czynników rodzimych i obcych (przyjętych z kultury europejskiej), wpływających na tworzenie się świadomości narodowej Arabów⁹⁹. Kwestia ta staje się szczególnie żywa w przypadku Algierii, wiadomo bowiem, że miejscowa elita, z której w dużej części wywodzili się późniejsi przywódcy rewolucji, wychowana była w historycznych tradycjach europejskich, przede wszystkim zaś w tradycjach republikańskiej Francji. Dotyczy to tym bardziej emigracji algierskiej, której rola polityczna była również niebagatelna.

Poszukując bardziej bezpośrednich i mniej niejednoznacznych porównań, wypada wysunąć prawdopodobną tezę, że na polityczny kształt

Teoretyczną wagę tego zagadnienia rozpatruje M. Rodinson pisząc: „Le problème des rapports entre la lutte nationale et la lutte de classes est un des problèmes capitaux de l'époque que nous vivons, peut-être même le problème qui présente le plus d'importance pour l'évolution globale de l'humanité actuellement” (Rodinson, *op. cit.*, s. 456).

⁹⁷ „La Révolution algérienne d'inspiration surtout nassérienne rejete officiellement le marxisme et le système communiste. Toutefois, en dépit de certaines originalités, elle a choisi les méthodes des révolutions communistes et repudie celles du socialisme démocratique”. Ageron, *op. cit.*, s. 119.

⁹⁸ A. Mrozek, *Islam a naród*, Warszawa 1973, s. 208; Rodinson, *op. cit.*, s. 456–457.

⁹⁹ Hirsztowicz, *op. cit.*, s. 117 i n.

rewolucji algierskiej wpłynęły silnie wypadki w Egipcie w latach 1951—1952, jak również działalność ogólnoarabskiej partii Baas¹⁰⁰, której statut należy do najbardziej reprezentatywnych dokumentów arabskiego nacjonalizmu. Wspólnie z egipskim Arabskim Związkiem Socjalistycznym i Socjalistyczną Partią Odrodzenia Arabskiego (Baas) program FLN zaliczyć można do najbardziej radykalnych ruchów arabskich ówczesnej doby. Wyrażenia spotykane w „El-Mudżahid” przypominają atmosferą zwroty z przemówień generałów Nagiba i Nasera z czasów przewrotu¹⁰¹. W porównaniu z naserowską doktryną FLN zawierała jednak nieco mniej akcentów religijnych.

Na zakończenie stwierdzić należy, że na łamach „El-Mudżahid” nie mogła wyrażać się jakaś jednolita genetycznie ideologia polityczna, mamy natomiast do czynienia niejako z wypadkową szeregu prądów i postaw pulsujących w łonie algierskiego ruchu wyzwolenieckiego. FLN bowiem z samego założenia nie był, bo nie mógł być ruchem jednolitym ideowo, skoro od swych członków wymagał jedynie poparcia dla sprawy niepodległości Algierii. Tak więc we wspólnym froncie znaleźli się przedstawiciele różnych orientacji politycznych, które współistniały zgodnie do czasu uzyskania niepodległości, a ściślej, do czasu zaprzestania walk (wystąpiły wówczas gwałtownie dawne różnice poglądów, a także, co nie jest bez znaczenia, osobiste niechęci pomiędzy poszczególnymi politykami). Najogólniej wyróżnić można trzy zasadnicze nurty w łonie FLN:

1) nurt wyrosły na dawnych tradycjach Ulemów—reformatorów, kładący duży nacisk na rolę islamu i przywiązanie do tradycji, którego prawie legendarnym twórcą był szejk Ben-Badis¹⁰²;

2) liberalno-burżuazyjna grupa algierskich *évolués*, umiarkowana społecznie, ciążąca ku Francji, z Ferhatem Abbasem na czele¹⁰³;

3) najbardziej radykalny w swych deklaracjach odłam lewicowych, czasami wręcz marksizujących polityków skupionych wokół Ahmeda Ben Belli.

Trzeba jednak pamiętać, że rozróżnienie to nosi charakter dość ogólny, gdyż w rzeczywistości wymienione elementy najczęściej były przemieszane, a równocześnie występowało wiele innych zjawisk, których analiza wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

Instytut Nauk o Państwie i Prawie UŁ
Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego

¹⁰⁰ T. Fryzeł, *Pańarabska partia Baas*, „Sprawy Międzynarodowe” 1973, nr 4.

¹⁰¹ J. Vigneau, *L'idéologie de la révolution égyptienne*, „Politique Étrangère” 1957, nr 4.

¹⁰² Patrz przypis 6.

¹⁰³ Patrz przypis 11.

Krzysztof Kocel

POLITICAL PROGRAMME OF THE ALGERIAN FRONT
OF THE NATIONAL LIBERATION DURING THE INDEPENDENCE WAR
(1954—1962)

Due to some historical reasons, the Algerian independence war, called by the Algerians „ the Revolution” had not been prepared in doctrinal terms. There was no political literature (especially in the Arabic language) to influence the people as a whole and drive them to take up arms. Thus, the independence movement developed among the intellectuals and the struggle was started by them. That is why the number of combatants was very low in the first stage of the war. The most urgent task of the FNL was to strengthen the Revolution by enlarging its social basis. This goal focused all the efforts of the FNL propaganda, including the mass media, (at that time being at the disposal of the Front) and endowed the revolutionary doctrine with a clearly instrumental character.

The article comprises three main parts. The first examines the attitude of the FNL to the history of the Algerian people, the second deals with the economic and social programme of the Revolution, and the last concerns the methods which, in the leaders' opinion, had to be used by the Revolution in order to bring the struggle to a successful end.

1. According to the view expressed by the FNL, the unfavourable state of Algerian economic and social life had been caused by the policy of the French colonialism. It was argued that, in the past, the Algerian people had known the well-established traditions of social life, but the process of formation of the modern state was stopped by the French invasion of 1830 which provoked several independence wars.

2. The main task of the Revolution appeared to be the reconstruction of the independent state based on democratic principles, organized in the form of a republic granting equal rights to all ethnic groups living within the state (including the Europeans), with the economic system satisfying the needs of the people. As to the foreign relations, it was declared several times that Algeria would choose the policy of non-alignment.

3. According to the FNL, one of the most important features of the Revolution was its nationwide character. The Revolution was viewed as an expression of the common will of the nation whose only representation was the FNL. In this sense the FNL thought themselves outstanding among other political parties, compromised in the eyes of the Algerian people.

The FNL did not think themselves to be a party, but an all-embracing movement grouping all those who supported the Revolution as the only road to independence.

There were three main sources of the programme of the FNL, each stemming out from a different political group of the pre-war period:

— the most tradition-based movement of „Oulamas”, stressing the attachment to history and Islam, with sheik Ben-Badis,

— a group of Algerian „evolués” from Union Démocratique du Manifeste Algérien, where the previous assimilatory tendencies were subsequently replaced by autonomist and, later, independence attitudes,

— the radical milieu of Organisation Speciale headed by Ahmed Ben Bella, a former member of the Mouvement National Algérien headquarters. This group exercised the most powerful tendency to base the future state organization on the experiences of communist countries.